



Läroarutbildningen
Examensarbete
Hösten 2004

Utomhuspedagogik

- Pedagogens och utemiljöns betydelse för barns tankar om naturen.
En jämförande studie mellan två förskolor -

Handledare:
Katarina Olsson

Författare:
Lena Lundström
Anneli Svensson

Högskolan Kristianstad

Arbetets art: Examensarbete i lärarutbildningen, 10 poäng
Titel: Utomhuspedagogik
Författare: Lena Lundström och Anneli Svensson
Handledare: Katarina Olsson

Abstract

Detta är en fallstudie och resultaten går inte att generalisera. Huvudsyftet med studien är att belysa pedagogens och utemiljöns betydelse för barns tankar om naturen. Uppsatsen inleds med en genomgång av läroplanen för förskolan, *Lpfö 98*. Därefter följer forskning inom olika områden såsom utomhuspedagogik och olika teorier om lärande, Piaget och Vygotsky.

Undersökningen genomfördes på två förskolor med olika utemiljöer. Enskilda intervjuer med tjugo barn, tre-fem år, och gruppintervju med pedagogerna samt observationer har skett på båda förskolorna. Barn leker helst ute, vilket framkom i både pedagogernas och barnens svar. Ändå utnyttjas utemiljön en förhållandevis kort stund under en dag.

Vi anser att barn i sin vardag måste få vistas i en utemiljö med en mångfald av naturmaterial som är utmanande och där den egna förmågan tas på allvar. Detta ihop med naturintresserade pedagoger tycks utgöra ett betydelsefullt inslag i utomhuspedagogik. I annat fall är det lätt, vilket vi har sett, att möjligheterna plockas fram ur ett förråd, i detta fall cyklar. Att bara cykla runt, runt på en tillrättalagd förskolegård ger inga varierande naturupplevelser. Även om alla förskolor inte har samma förutsättningar, så gäller det att kunna se möjligheter i stället för svårigheter.

Ämnesord: förskolebarn, pedagoger, utomhuspedagogik, barns lärande, intervju

Innehåll

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	4
2 Litteratur	5
2.1 Styrdokument	5
2.2 Utomhuspedagogik	6
2.3 Lärandeperspektiv	7
2.4 Pedagogiskt perspektiv	8
2.5 Olika teorier om lärande	10
2.6 Forskning på utevistelse i olika miljöer	11
3 Problemprecisering	13
4 Metod	13
4.1 Urval	13
4.2 Intervjuer och observationer	14
5 Resultat	15
5.1 Observationer	15
5.2 Analys av observationer	15
5.3 Barnens reflektioner över bilderna	16
5.4 Analys av barnens kommentarer	17
5.5 Intervjuer med barnen	18
5.6 Analys av barnens svar	19
5.7 Hur mycket tid tillbringar barnen ute?	20
5.8 Intervjuer med pedagogerna	21
5.9 Analys av svaren från pedagogerna på Centrumförskolan	24
5.10 Analys av svaren från pedagogerna på Skogsförskolan	25
6 Diskussion	26
6.1 Allmän diskussion	26
6.2 Kritisk granskning	29
6.3 Slutsats	29
7 Sammanfattning	31
8 Källförteckning	33
BILAGA	35

1 Inledning

Människans syn på landskapet har under flera historiska perioder präglat vårt sätt att förhålla oss till ett praktiskt-teoretiskt bildningsideal, allt ifrån jägare- och samlarkultur fram till vårt postmoderna informationssamhälle. Flera miljöproblem i dagens samhälle sammanhänger troligen med ett lösgörande av den enskilde från den jordbundna produktionen, vilket också i sin helhet skapat ett slags främlingskap inför naturen. Därför har direktkontakt med naturen en viktig betydelse för barn i dagens samhälle.

1.1 Bakgrund

Vi är två pedagoger som har olika erfarenhet av den undervisning inom naturvetenskapliga ämnen som bedrevs när vi gick i grundskolan under 1970- och 1980-talen. Den positiva erfarenheten grundar sig i en engagerad lärare, som kunde ta tillvara vardagliga händelser och utifrån det utmana eleverna. Den negativa erfarenheten beror förmodligen på lärarens brist på lustfylld undervisning i och om naturen. *”Framgången i undervisningen om dessa processer är till stor del beroende av lärarens förmåga att knyta an till elevernas vardagstänkande”* (Helldén, 1994 s 5). Tidigare under utbildningen har vi skrivit en tvärvetenskaplig uppsats som handlade om barns tankar om maskar, ett arbete som gav oss mycket glädje och inspiration. Naturen har blivit ett stort intresse för oss båda och vi använder gärna den naturliga närmiljön som en källa till olika lärandesituationer.

1.2 Syfte

I Läroplanen för förskolan, 1998, står det:

Barnen skall kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö (Utbildningsdepartementet, 1998, s 11).

Att finna vägar att bekanta sig med naturen är en viktig del i vårt pedagogiska arbete med barn. Många barn idag får tyvärr inte den möjligheten på annat sätt än genom förskolan. Anledningen till detta kan vara att föräldrarna inte tar sig tid eller inte tycker att det är viktigt med naturupplevelser. Med tanke på att barngrupperna ofta är stora i förhållande till lokaler och personalbemanning, vilket kan beror på att kommunens ekonomi är dålig, känns det angeläget att kunna använda naturen omkring oss som en tredje pedagog. Den första pedagogen är läraren, den andra är barngruppen och den tredje är miljön (Barsotti, 2001). Den kommun som vår undersökning har ägt rum i har som ett av de prioriterade målen att utveckla

miljötänkande hos barn och i praktisk handling agera miljömedvetet. Förskolan ska på lång sikt arbeta för ett ekologiskt hållbart samhälle. Lever kommunens förskolor upp till den här prioriteringen?

Vi har valt att i vårt examensarbete fördjupa oss i utomhuspedagogik. Denna pedagogik handlar om att undervisa i en äkta och verklig miljö. Genom en mångfald av konkreta upplevelser ute i naturen tränas barn att tolka och analysera processer och fenomen (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Men, har alla förskolor samma förutsättningar? Att utemiljön ser olika ut på förskolorna är något vi är medvetna om men frågan är hur detta påverkar barnen? Mot bakgrund av detta har vi valt att studera vilken betydelse pedagogerna samt förskolans utemiljö och närmiljö har för barns tankar om naturen.

2 Litteratur

I vår litteraturgenomgång gör vi bland annat en sammanfattning av vårt styrdokument, läroplanen för förskolan, *Lpfö 98*. Vi fördjupar oss också i utomhuspedagogik samt lärandeperspektiv och pedagogiskt perspektiv på utomhusmiljön. Vidare tittar vi närmare på olika vetenskapliga teorier, Piaget och Vygotsky, samt nyare forskning, genom Patrik Grahn, på utevistelse i olika miljöer, från boken *Ute på dagis* (1997). Dessa står till grund för våra teoretiska utgångspunkter. Eftersom vårt syfte är att ta reda på vilken betydelse pedagogen samt förskolans utemiljö och närmiljö har för barns tankar om naturen, är dessa områden relevanta för vår forskning.

2.1 Styrdokument

Från det att det lilla barnet öppnar ögonen börjar den ständigt pågående kunskapsutvecklingen, ett lärande som följer oss hela livet. Genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande söker och erövrar barn kunskap. Förskolan ingår nu i ett sammanhållet utbildningssystem genom att förskolan, liksom grundskolan, fått en läroplan, *Lpfö 98*. Förskolan ska erbjuda barnen en trygg och utmanande miljö som lockar till lek och aktivitet både inomhus och utomhus. Det är genom leken som barn skapar mening, en mening där hela barnets värld bearbetas. Pedagogens roll blir att inspirera barnen till vidare utforskande av omvärlden samtidigt som barnen ges möjlighet att utveckla sin förmåga att iaktta och reflektera. Det är först när vi ser vad ett barn har uppfattat om ett visst innehåll som

vi vet om vi är på väg mot de mål som förskolan skall sträva mot. ”Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro skall präglade förskolans verksamhet” (Utbildningsdepartementet, 1998 s 10). Med detta menas att alla i förskolan ska medverka till att barnen handskas varsamt med natur och miljö. Verksamheten ska hjälpa barnen att förstå sin delaktighet i naturens kretslopp. För att utveckla ny kunskap behöver barn uppleva variation och mångfald. Utomhuspedagogik är därmed ett betydelsefullt hjälpmedel för att levandegöra styrdokumentets intentioner (Utbildningsdepartementet, 1998).

2.2 Utomhuspedagogik

Enligt Dahlgren och Szczepanski (1997) lever vi i ett stressat förändringsbenäget samhälle, styrda av teknik och ekonomi. Det postmoderna samhället har gett datorn och televisionen en framträdande roll, vilket kan innebära att barnen tillbringar mycket tid inomhus. Förskolan har därmed en viktig roll när det gäller att få barn att skapa en nära relation till naturen. I och med Allemansrätten har alla tillgång till både skog och hav, vilket är unikt för Sverige. Trygghet och utmaning är nyckelord för att kunna gå in i naturen med alla sinnen. Drougge (1997) anser att det är meningen att barnen ska bli nyfikna på vad naturen har att erbjuda. Barn som tillägnar sig baskunskaper kan se samband i naturen, och visar respekt och vilja att vårda allt levande. Men hur ska omgivningen se ut för att barn ska få känsla, handling och tanke att förenas? Den bästa förutsättningen är att ha naturen i nära anslutning till förskolan, då det blir enklare att använda närmiljön som en tredje pedagog. Säljö (2003) har en kunskapssyn som innebär att undervisning/utveckling bäst sker i en miljö som är relevant för syftet, det vill säga i en situerad omgivning. Det kan till exempel vara naturkunskap som praktiseras i naturen. Vidare menar Säljö att det inte räcker med fakta och färdighet för kunskapandet, utan tilläggas bör också förståelse och förtrogenhet med sin omgivning. Kunskap måste bli ett redskap som kan brukas hela livet.

Dahlgren och Szczepanski (1997) tycker att naturen är en värdefull resurs och det är i den som utomhuspedagogiska möten bör hållas och där som frågor bör ställas. Utomhusmiljön kan fungera som bas för lärande inom alla områden. Själva lärandet i utomhuspedagogik sker genom den direkta upplevelsen. Vid de tillfällen då man förstår med hela kroppen ges sinnesupplevelser av färg, form, ljud, doft och stämningar som i sin tur leder till reflektion. Det ökar insikten för vår omvärld, som i detta sammanhang består av natur och miljö. Många i förskolan ser ”samlingsen” som en specifik lärandesituation, och den är av tradition förlagd

inomhus. Enligt Dahlgren och Szczepanski (1997) skulle den lika gärna kunna praktiseras utomhus, för det finns olika vägar till kunskapandet .

2.3 Lärandeperspektiv

Utforskande och experimenterande verksamhet är enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) viktiga grundstenar i förskolan och barnen försöker genom detta skapa mening i tillvaron. När barnen är ute i sin närmiljö kommer upplevelsena och kunskaperna att vara både gemensamma och personliga. Deras olika förståelse av ett innehåll, till exempel en myrstack, kan av barnen upplevas olika. Även om barnen deltar i samma aktivitet, så kommer de att uppleva och förstå den på kvalitativt skilda sätt, eftersom deras tidigare erfarenheter skiljer sig åt. Genom att vistas i grupp tar barnen också del av mångfalden där de ställs inför uppgiften att relatera sitt sätt att tänka mot andras. Automatiskt utmanas barnens för givet tagna sätt att tänka. Vidare säger författarna att det är förändringen från ett sätt att erfara något till att erfara det på ett nytt sätt som är själva lärandet.

För att barnen ska kunna beskriva sina tankar och kommunicera är språket som redskap något som barnen använder sig av. Barnen skapar förståelse för naturfenomen när de själva är delaktiga i och talar om dessa. Imitation såväl som kommunikation är viktiga när det gäller barns samlärande. För att kunna utvärdera sina tankar med andra människors sätt att beskriva fenomen måste barnet få möjlighet att reflektera över sina egna föreställningar. Det handlar om att sätta ord på sina tankar (Johansson & Pramling Samuelsson, 2003). Reflektion innebär även att man vänder tanken tillbaka till något, till exempel en tidigare erfarenhet, och genom detta skapas nya tankar och individen utvecklas (Marton & Booth, 2000). Det är först när barn utmanas som de kan utveckla, förtydliga och argumentera för sin sak. Alla barn är kompetenta på sitt sätt (Williams m.fl. 2000).

Barn som tidigt får uppleva naturen har många möjligheter att utveckla sin lek efter sina behov, eftersom barnet bekräftar sin verklighet genom fantasin. Utan en fantasifull miljö som inbjuder till kreativitet och skapande blir det inte mycket lek (Grahn m.fl. 1997). Det är genom leken som barn lär sig. Lek leder till reflektion, påverkan och utveckling. Genom att studera eller delta i barns lek kan man se hur barnet uttrycker sig, samspelar och agerar i olika situationer. Leken bidrar till utveckling, både när det gäller beteenden och kommunikation. Den kan också leda till kvalitativa förbättringar i barnens sätt att samspela med sin

omgivning. I barnens värld existerar inte planerade aktiviteter och lek som två aspekter av verkligheten, utan upplevs som en helhet (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003). Enligt Marton och Booth (2000) lär vi oss även när vi inte avser att lära eller när vi inte är medvetna om att vi lär. Ett exempel är barnet som inte vill vara med aktivt utan väljer att studera leken utifrån, det vill säga i ett perifert deltagande.

2.4 Pedagogiskt perspektiv

Utomhuspedagogen fungerar som länk mellan barn och natur men också som länk mellan forntid och framtid. Den gamla eken och flintastenarna leder oss automatiskt bakåt i tiden, i motsats till fågelägg som för tankarna framåt. Som pedagog i förskolan, inomhus såväl som utomhus, måste man själv bli medveten om vad man kan och hur man tänker för att sedan eventuellt förändra sitt perspektiv. Med detta menas att pedagogen försöker se hur världen ser ut och uppfattas genom barns ögon. Att ta barns perspektiv betyder att försöka tolka och förstå hur de tänker och varför de förhåller sig till olika saker så som de gör (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). Grunden för denna pedagogik finns inom fenomenografin, där den lärandes perspektiv är centralt, det vill säga hur barn skapar mening och förståelse för ett fenomen. Andra viktiga inslag är sättet att dela med sig av sina erfarenheter. Detta görs genom att skapa situationer där barn utmanas att tänka, samt att uppmärksamma mångfalden av barns idéer (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003). Alla barns sätt att tänka är lika logiska och självklara eftersom varje individ har sin unika erfarenhet och upplevelse (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999).

För att barnen ska kunna utveckla sina idéer om ett visst innehåll i en händelse krävs att pedagogen är lyhörd och kan ge barn nya infallsvinklar så att de på egen hand upptäcker, ser och förstår. En medveten pedagog kan också i förväg skapa situationer där barns erfarenheter utmanas, samtidigt som hon/han fångar lärandet när det uppstår. En medupptäckande utomhuspedagog kan levandegöra naturens budskap, skapa sammanhang och förståelse i meningsfulla situationer, där inte regelstyrd verksamhet tar över. I utomhuspedagogik blir processen minst lika viktig som målet och innehållet, det vill säga en praktisk visdom som inte är grundad på eviga sanningar. Barns föreställningar om till exempel solen, att den sover på natten, är vid det tillfället barnets sanning. När barnet tar till sig nya erfarenheter utvecklas en ny sanning, som i sin tur leder till en mer vetenskapligt korrekt teori. För att barn ska få rika minnen måste pedagogen erbjuda barnen miljöer för samtal samt tillhandahålla konkreta

verktyg, så kallade artefakter, som utgångspunkt i den dagliga verksamheten (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Böcker och skapande material är exempel på detta.

Att arbeta i arbetslag utifrån problembaserat lärande samt att arbeta tematiskt och ämnesövergripande är viktiga och betydelsefulla aspekter för att leva upp till läroplanens mål. För att kunna genomföra detta som pedagog måste man kunna se utemiljön som lärandemiljö, ett komplement eller ett alternativ till inomhusmiljön. Men, det handlar inte bara om att vara *i* naturen utan också att vara *med* naturen. Med detta menas att vi kan tillbringa vår tid *i* naturen utan att det ger något extra, men då vi tillbringar vår tid *med* naturen ökar vår förståelse för dess komplexitet (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Enligt Grahn (1997) kan det också finnas en risk att utemiljön hämmar barnets upptäckarglädje och dödar lusten att utveckla lekar. Detta kan bero på att det inte finns något att upptäcka. Att på förskolegården bara gunga ger inte en mångfald av naturupplevelser. Barnet upplever då inte maskarna som kryper på den regniga stigen eller känslan av det mjuka gräset. Brügge (1999) anser att en genomtänkt och rätt nyttjad förskolegård kan skapa förutsättningar för sinnliga upplevelser, motoriska aktiviteter, lärande och reflektion samt andliga värden. En tjock dimma kan få igång fantasin hos både barn och vuxna. Hedberg skriver i boken *Utomhuspedagogik*:

Regelbunden utomhusverksamhet i skiftande miljöer, årstider och sammanhang leder till en bred kunskap. Det ska vara konkreta faktakunskaper som fördjupas och ger förståelse. Kunskap handlar också om färdigheter, att t.ex. hantera håven eller luppen på rätt sätt. En fjärde kunskapsform är förtrogenhet, en dimension av kunskap som är intuitiv och står nära de sinnliga erfarenheterna (Lundegård m.fl. 2004 s 65).

Didaktik är läran om planering, genomförande och utvärdering av undervisning. Förenklat kan man säga att didaktik handlar om undervisningens vad, hur, och varför, det vill säga motiv och syfte men även innehåll och tillvägagångssätt (Sträng & Dimenäs, 2000). Det är viktigt att lärandet sker i olika sammanhang och situationer som skapar omväxling och möjligheter till mer rörelseintensiva inlärningsmiljöer. Allt lärande kan mer eller mindre praktiseras utomhus. Dahlgren och Szczepanski skriver i boken *Utomhusdidaktik* (2004) att utomhusdidaktikens frågor vad, hur och varför även bör utökas med frågan var, som anger lärandets lokalisering. Om man inte har någon inbjudande närmiljö, utan mest asfalt, är det kanske svårt att bedriva någon form av utomhusverksamhet. Dahlgren & Szczepanski (2004) anser inte att förskolan med lätthet kan uppfylla målen i läroplanen om inte ekonomiskt stöd för transporter utgår, framförallt till de förskolor som ligger i trafiktäta stadskärnor, så att de också har möjlighet att vistas i olika naturmiljöer (Lundegård m.fl. 2004).

2.5 Olika teorier om lärande

En forskare som haft stor betydelse inom utvecklingspsykologin för vårt sätt att uppfatta och beskriva barns lärande och utveckling är Jean Piaget (1896-1980). Han tillhörde en rationalistisk tanketradition, det vill säga att tänkandet utvecklas inifrån. Men han ansåg inte att kunskapen är medfödd. Utifrån ett konstruktivistiskt synsätt menade Piaget att individen konstruerar kunskapen utifrån aktiva handlingar som är meningsfulla, samt genom samspel med omgivningen. Detta sker, enligt Piaget, med hjälp av två samtidigt verkande processer, nämligen assimilation, som betyder att tolkning görs utifrån redan existerande föreställningar, och ackommodation, som innebär en anpassning till en djupare och mer sann förståelse (Säljö, 2003). Utmärkande för Piagets teorier är, som vi tidigare nämnt, att utvecklingen ses som en process som kommer inifrån barnet. I detta perspektiv ses också barnet som egocentriskt, vilket inte ska uppfattas som att barnet är självupptaget. I stället menas här att barnet endast uppfattar händelser och objekt utifrån sitt eget perspektiv (Egidius, 2002). Barnet observerar och drar slutsatser utifrån egna aktiviteter, vilket i sin tur leder till upptäckt och utveckling av ny förståelse.

Piaget satte i sin forskning fokus på ting. Med detta menar han att undervisningen ska vara laborativ, en verkstad full av material som barnen kan experimentera med. Tankar och reflektion om föremål grundar sig i tidigare erfarenheter och upplevelser där alla sinnen varit inblandade. Barnets lärande sker således växelvis mellan de utvecklingsstadierna där barnet befinner sig och omgivningen. Om barnet får experimentera i och om naturen med en pedagog kan barnet ställa utmanande frågor, jämföra och dra slutsatser. Uppfattningen av omvärlden behöver utmanas för att komma närmare de vetenskapligt riktiga förklaringarna (Marton & Booth, 2000). Det är genom att agera i sin omvärld som individen begriper hur världen är beskaffad (Egidius, 2002).

En annan av utvecklingspsykologins förgrundsgestalter är Lev S. Vygotsky (1896-1934). Utifrån hans sociokulturella perspektiv har individen en biologisk bas för lärande knutna till kroppen genom hjärna, nervsystem och sinnen. Dessa är bara några av förutsättningarna för hur individen förstår sin omvärld (Sträng & Persson, 2003). I detta perspektiv sker utveckling genom samspel med andra människor. Vi gör våra erfarenheter tillsammans med andra, vilka omedvetet hjälper oss att förstå hur världen fungerar och skall förstås. I interaktion med andra människor utmanas tankarna och barnet erfar andras uppfattningar. I och med detta utvecklas

nya kunskaper. Det är också när barnet leker som kunskap medieras. Betoningen ligger här på språk och kommunikation (Säljö, 2003). Vygotsky menar också att människors livsvillkor påverkar hennes sätt att tänka, utifrån den kontext hon befinner sig i. Miljön och kulturen har därmed en stor betydelse för inlärningsprocessen. Genom att till exempel vistas utomhus tillsammans med andra får den enskilda individen möjlighet att lyssna, kommunicera och sätta ord på sina naturupplevelser, både konkreta och abstrakta. Att få känna på snö och samtidigt sätta ord på detta fenomen är en konkret handling. Det abstrakta ligger i känslan av att få en förståelse för en årstid, i detta fall vintern. Upplevelsen och samspelet med andra har en viktig roll för den språkliga utvecklingen. I denna teori är det centrala att språk och tanke hör ihop när det gäller lärandet. Men, språket speglar därmed inte alltid tänkandet. Det är inte varje gång människan vill eller kan sätta ord på vad och hur hon tänker. Vi vet aldrig när det ”går upp ett ljus” för barnet, eftersom de ständigt befinner sig under utveckling och förändring (Sträng & Persson, 2003). I boken *Släpp tankarna loss* citeras Sören Kirkegaard ”Om jag vill lyckas att föra en människa mot ett bestämt mål, måste jag först finna henne där hon är och börja just där” (Johansson & Rosén, 1992 s 98) .

Enligt Vygotsky kan pedagoger aldrig fransäga sig ansvaret att inspirera och utmana barnet i dess individuella lärande och utvecklingsprocess. ”Vygotsky hävdade t.o.m. att barn kan utvecklas snabbare, om man ställer krav som ligger strax över den nivå, där barnet befinner sig – orienterar sig mot morgondagen”, det vill säga i den proximala zonen (Maltén, 1995 s 176).

Sammanfattningsvis finns det såväl likheter som skillnader mellan Piagets och Vygotskys teoretiska perspektiv. Vygotsky menar att social interaktion och språk leder till intellektuell utveckling, till skillnad från Piaget som menar att tänkandet är grundläggande och social interaktion och språk har en underordnad betydelse, då det gäller barns kognitiva utveckling. Enligt Säljö (2003) kommer lärande utveckling alltid att ske på olika villkor, beroende på kommunikativa, kulturella, sociala och materiella förutsättningar.

2.6 Forskning på utevistelse i olika miljöer

Tillgången till ett naturlandskap är viktig ur ett lärandeperspektiv, ett pedagogiskt perspektiv men även ur ett hälsoperspektiv. Av hälsoskäl borde vi alla, stora som små, unga som gamla, vistas mer utomhus. Många människor har idag bara en svag naturrelation. Det finns en stark

koppling mellan motorisk utveckling och begreppsbildning. Men tyvärr är utevistelsen inte alltid en del av vår kulturella kontext. Ska vi behöva utbildas till att vara ute?

I dagens ljudmättade samhälle har många barn enligt Ellneby (1999) aldrig fått uppleva verklig tystnad, och vet därför inte hur det kan kännas. Genom att vistas i skogen kan vi låta barnen ta del av denna tystnad, långt ifrån storstadsbuller, ventilationssystem och liknande. I skogen finns ett lugn men ändå massor av ljud att upptäcka, ljud som inte tröttar ut oss. Därför har naturen en förmåga att ge återhämtning i en stressfull vardag. Ger vi inte barnen naturupplevelser kan de reagera med stress. *”Den som är stressad har svårt att koncentrera sig. Den som kan koncentrera sig blir mindre stressad”* (Ellneby, 1999 s 181). Vidare säger hon att ett sätt att förebygga stress är att låta barnen få vistas i en tilltalande utemiljö som lockar till lek och utforskning. Den ska vara variationsrik och tillgodose barns rörelsebehov. Det ska finnas möjlighet för barnen att skapa egna rum, där de kan leka eller bara vara ifred. Leken måste få lämna spår. Tillgången på naturmaterial ska vara riklig på stenar, pinnar, kottar och liknande föremål. Detta material är inte genusbetonat och man behöver inte konkurrera om det. Utemiljön ska ge en balans mellan trygghet och utmaning. I naturen kan vi med hjälp av våra sinnen återhämta oss från den ständiga koncentration som vardagslivet kräver. Barn tycker om att vara ute. Då de vistas i en omgivning som fascinerar dem kan de låta sina tankar vandra fritt, för människan är i grunden anpassad till att leva i naturen.

Patrik Grahn, som är landskapsarkitekt med inriktning på miljöpsykologi, har i över ett decennium forskat kring hur stadsbarn påverkas av att få vistas i gröna omgivningar. Han har jämfört två förskolemiljöer med varandra (Grahn m.fl. 1997). Den ena är en ”I Ur & Skur”-förskola, Statarlängan, där pedagogiken inriktar sig på barns behov av kunskap, rörelse och gemenskap genom vistelse utomhus. Målet är att väcka engagemang för naturen. Deras gård består av träd, stora stenar och orörd natur som inbjuder barnen till utforskande och lek som inte behöver avbrytas. Man kan säga att förskolegården är ett stort uterum indelat i många mindre rum. Naturen ingår här som en del i barnens aktiviteter. Den andra förskolan, Lekatten, är en nybyggd innerstadsförskola och har en mer tillrättalagd utemiljö. Gården är utrustad med markstenar samt påkostade planteringar och lekredskap. Båda förskolorna har ett gott rykte.

Grahn har i sin studie (Grahn m.fl. 1997) funnit att utemiljön påverkar barnen fysiskt, psykiskt och socialt. Den visar också att barnen i förskolan med naturmark utvecklas bättre

motoriskt och deras fantasi stimuleras mer än hos barnen i den jämförda förskolan i innerstaden, Lekatten. Direktkontakten med naturen i Statarlängan tillhör vardagen.

Förutom att de använder naturplatser i sina lekar, så undersöker de fröer och löv, äter bär och frukter från trädgården, formulerar frågor om naturen och erhåller på detta sätt konkreta erfarenheter om vad naturen är. De vuxna är engagerade i sina aktiviteter utomhus och förmedlar på detta sätt att de bryr sig om miljön. Naturen erbjuder en dynamik som är svår att åstadkomma i en planerad miljö. Den planerade miljön bygger alltid på föreställningar om andra människors behov. Naturen däremot vänder sig inte till en speciell grupp människor - den är mångfacetterad och därför kan varje individ tolka och använda dess mångfald utifrån sina egna behov. (Grahn m.fl. 1997, s 91)

Grahn (1997) anser att utemiljön på Lekatten inte räcker till det som den är avsedd för. Barnen tycks skapa skarpare band till den lösa lekutrustningen, såsom cyklar, gungor och klätterställningar, än till själva miljön. På Lekattens gård plockas alltså möjligheterna fram ur ett förråd – på Statarlängan finns däremot möjligheterna inbäddade i miljön.

3 Problemprecisering

1. Vilken betydelse har förskolans utemiljö och närmiljö för barns naturupplevelser?
2. Hur förhåller sig pedagogerna till utevistelse?
3. Hur påverkar pedagogerna och utemiljön barns tankar om naturen?

4 Metod

I detta kapitel kommer vi att beskriva vilken/vilka metoder vi använt oss av. För att komma närmare syftet och få svar på vår frågeställning har vi använt oss av intervju och observation. Utifrån informationen vi fått fram har vi gjort en kvalitativ forskningsstudie. När vi skriver pedagog menar vi både förskollärare och barnskötare.

4.1 Urval

I undersökningen intervjuades tjugo barn, tre-fem år, från två förskolor i en skånsk kommun. Förskolorna som vi besökte har helt olika utemiljöer. En av dem, Skogsförskolan, har en naturtomt som ligger nära skog och hav. Den andra, Centrumförskolan, har en tillrättalagd utemiljö samt långt till skog och hav. Vi har inte tagit hänsyn till vare sig kön, familjens

sociala, kulturella eller etniska hemvist vid urval av barn som förekommer i texterna. Däremot är det många tvåspråkiga barn på Centrumförskolan, där genomsnittsåldern är cirka fem år, till skillnad från Skogsförskolan, där alla barn är enspråkiga och genomsnittsåldern är cirka fyra år.

För att få reda på hur pedagogerna på de olika förskolorna förhåller sig till utevistelsen har vi genomfört en gruppintervju med respektive arbetslag. Det var tre pedagoger i varje intervju.

4.2 Intervjuer och observationer

För att lära känna barnen var vi med i verksamheten under två dagar innan intervjuerna ägde rum. Under dessa dagar gjorde vi ett antal observationer med papper och penna i hand. Intervjuer med barnen samt observationer har skett som en naturlig del av vårt arbete. För att kunna genomföra projektet lämnade vi ut lappar till föräldrarna där de gav sin tillåtelse till intervjuerna. Pramling och Sheridan (1999) menar att genom enskilda intervjuer med barn kan man som pedagog utveckla sin kompetens, samtidigt som det gäller att ställa utmanande frågor till barnen, vilket är viktigt för barns sätt att tänka och förstå sin omvärld. Diktafon och bandspelare, som vi har använt oss av, är bra hjälpmedel för att få kunskap om varje barns värld, dess intentioner och vad det är barnet försöker att lära sig. Den stora pedagogiska utmaningen finns i skärningspunkten där barn och vuxna möts i kommunikation med varandra (Doverborg & Pramling, 2000). Intervjuerna ägde rum för att vi skulle få reda på hur barn tänker om vissa fenomen i naturen, och på så sätt få fram eventuella olikheter beroende på när- och utemiljön. Ljudinspelning är en säker metod för att fånga en helt korrekt återgivning av intervjun. Vi började varje barnintervju med att spela ett memoryspel (se sidan 16) föreställande ett träd från olika årstider. Detta gjorde vi för att skapa förtroende. Enligt Doverborg och Pramling (2000) är detta ytterligare ett sätt att få fram hur barn uppfattar eller tänker om något. Därefter ställde vi några frågor (SE BILAGA) till dem. Vi har även använt oss av diktafon när vi intervjuade pedagogerna. De fick inte frågorna (SE BILAGA) i förväg. Vi ville ta reda på om alla förskolemiljöer kan skapa goda förutsättningar för lärande och reflektion? Vi redovisar intervjuerna med pedagogerna i sin helhet.

5 Resultat

I följande del redovisar vi två observationer med analys. Därefter redovisar vi intervjuer med barnen samt intervjuer med pedagogerna. Efter varje intervju följer en analys. Vi redovisar också hur mycket tid i genomsnitt barnen på de två förskolorna tillbringar utomhus per dag.

5.1 Observation 1 och 2

Kalle sätter sig i sandlådan. Han gräver en grop, tittar sig omkring och hämtar några pinnar som han får syn på. Tillbaka vid sandlådan lägger han med stor försiktighet dessa över gropen. Några pinnar är för korta och trillar ner i gropen. Kalle slänger iväg de som inte passar och hämtar nya pinnar. Han tittar noga på dessa innan han gör ytterligare ett försök att få dem att ligga över gropen. En flicka, Stina, närmar sig gropen. Kalle blir irriterad och säger att det är hans. Stina tittar åt ett annat håll och går därifrån. När Kalle är färdig med sitt projekt kallar han på Stina: - *Stina, kom och titta!* Stina och två andra barn går fram till Kalle. Kalle berättar att han gjort en djurfälla och hur han ska fånga djur i den.




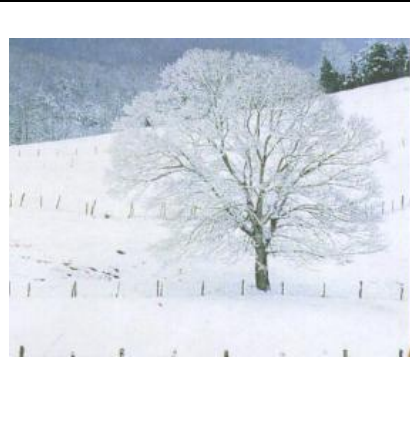
(I hallen) Simon: - *Ska vi jaga tjejerna?* Två pojkar vill gärna vara med. Flickorna börjar fnissa och viska till varandra. (Ute på gården) Flickorna springer skrattande och gömmer sig. När pojkarna hittar dem säger flickorna: - *Vi är inte mä!* Pojkarna fortsätter att hålla fast dem. Flickorna kallar på fröken som kommer, och undrar vad som har hänt.

5.2 Analys av observationerna

Observation 1 kan kopplas till Piaget. Han menar att barnet i grunden är egocentrisk och uppfattar händelser och objekt utifrån sitt eget perspektiv (Egidius, 2002). Kalle visar tydligt att han vill vara själv. Han vill inte bli störd eller ta del av andras tankar under tiden han konstruerar. Vidare menar Piaget att barn drivs att testa sina egna uppfattningar för att sedan få någon annans återkoppling.

I observation 2 är det kommunikationen som är det centrala. Både det talade språket men även kroppsspråket. Flickorna signalerar med hela kroppen att de vill vara med. Detta gäller fram tills det att de blir tagna av pojkarna, då de protesterar och kallar på fröken. Barnen lär sig socialt samspel, vilket i detta fall är att lyssna, argumentera och respektera varandra. Här är det fokus på det sociokulturella. Det vill säga Vygotskys teori om att lärande sker i samspel med andra (Vygotsky, 2000).

5.3 Barnens reflektioner över bilderna

- <i>Det är årstiderna.</i>	Centrumförskolan	Skogsförskolan
	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Alla är skogen.</i> - <i>Ljust träd.</i> - <i>Jacka.</i> - <i>Inte vantar, inte mössa.</i> - <i>Grönt träd.</i> - <i>Vår.</i> - <i>Sommar.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Nästan likadana träd.</i> - <i>Fleece.</i> - <i>Grönt träd.</i> - <i>Kan man springa bar.</i> - <i>Vår.</i> - <i>Solkläder, sommar.</i> - <i>Mitemellankläder.</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Mörkt träd</i> - <i>Inte vantar, inte mössa.</i> - <i>Långärmad tröja.</i> - <i>Sommrare.</i> - <i>Jacka, vanliga byxor.</i> - <i>Mörkgrönt träd.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Sommar</i> - <i>Grönt träd.</i> - <i>Gräsmatta.</i> - <i>Mitemellankläder.</i> - <i>Kalltkläder</i> - <i>Höst</i> - <i>Vår</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Det regnar mycket. Man får ha paraply.</i> - <i>Den är orange.</i> - <i>Sånt som finns i skogen.</i> - <i>Byxor och jacka.</i> - <i>När löven kommer ner kommer snön.</i> - <i>Höst.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Den är orange.</i> - <i>Skor och väst.</i> - <i>Byxor och jacka.</i> - <i>September.</i> - <i>Solkläder.</i> - <i>Höst.</i> - <i>Då ramlar löven ner när det är höst.</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Vitt träd</i> - <i>Vinter, snö.</i> - <i>Det är träd med snö.</i> - <i>Det är kallt och tomten kommer.</i> - <i>Overall och vantar.</i> - <i>Man åker pulka.</i> - <i>Mössa, jacka, stövlar.</i> - <i>Julgran.</i> - <i>Vinterkläder så man inte fryser.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Snö och vinter.</i> - <i>Det är träd med snö.</i> - <i>Overall och vantar.</i> - <i>Mössa, jacka, stövlar.</i> - <i>När det snöar ser trädet ut så, då fyller jag år.</i> - <i>Is och fryskläder.</i> - <i>Förkyld.</i> - <i>Tjocka kläder så man inte fryser.</i>

5.4 Analys av barnens kommentarer

Precis som Pramling och Asplund (2003) anser så är det i kommunikation med andra som barn får möjlighet att reflektera över sina egna föreställningar. Det handlar om att sätta ord på sina tankar. Ett sätt att nå fram till barnen var att spela spel och på så sätt få ta del av deras tankar. På de båda förskolorna fanns det barn som såg att träden symboliserade årstiderna. Barnen identifierade bilderna och beskrev dem på olika sätt, utifrån deras tankar och tidigare erfarenheter. Ett barn sa följande om höstträdet: *-Det regnar mycket. Man får ha paraply.* Hon kopplar bilden till regn, utan att detta fanns synligt på bilden. Ett i detta fall abstrakt begrepp som hon har en erfarenhet av. Barnen hade sina teorier om vad man skulle ha på sig under de olika årstiderna. De var dock överens om att när det är snö så är det kallt och då är det vinterkläder som gäller. En pojke kommenterade vinterträdet med följande kommentar: *- Man måste ha fryskläder.* Troligtvis menar han att man måste ha kläder som klarar av is, snö och kyla. De andra årstiderna var svårare att identifiera. Ett barn kopplade ihop höstträdet med ”solkläder”, vilket inte är så konstigt med tanke på de varma färgerna på bilden. För att förstå vad barn tänker måste vi försöka tolka det barn säger.

5.5 Intervju med barnen

Svar från barnen på Centrumförskolan

Svar från barnen på Skogsförskolan

1. Vad tycker du är roligt att göra här på förskolan?

Cykla – klättra i tornet – gunga -
lekstugan – hästen – sandkakor -
kurragömma

- *Ute leker jag dinosaurie.*

Gunga – cykla – riddarborgen – lekstugan –
jaga tjejerna – bilen – skogen – samla pinnar –
bygga kojor – havet – plätt

- *Ta tjejerna.*

4. Har du sett några djur när du varit ute?

Maskar – sniglar – nyckelpigor – lejon – tiger –
katt – död fågel – larv – fjäril

- *En död fågel på gräsmattan eller var
det en sköldpadda.*

- *Jag har hittat en larv. Inte nu men en
gång. Den var grön och röd. Jag la
blad på den så att det blir en fjäril.*

- *En vit katt i buskarna.*

Rådjur – kaniner – nyckelpigor – groda –
tusenfoting – myror – spindlar – maskar –
rävar – harar – katt – fluga – sniglar –
guldmask

- *Nyckelpigor, grodor vid en stubbe
också röda tusenfotingar som låg
under stubbar.*

- *Myror och spindlar. Tusenfotingar och
maskar. De låg under en stubbe.*

- *När det regnar brukar vi leta efter
Grodorna på gräset och stora bamse-
sniglar. Jag och My har hittat dom.*

5. Har du sett några växter?

Vet ej – 9 barn
Buskar – 1 barn

- *Buskar.*

Maskrosor – ogräs – pumpa – fröer – träd –
blommor – hallon – smultron – potatis –
grönsaker – växt med skaft och blad som man
kan äta

(alla vet vad en växt är)

- *Frö som blir en blomma det kan också
bli potatis eller grönsaker.*

- *Pumpa där vi har lagt fröer och så blir
den bautastor.*

6. Var vill du helst leka, ute eller inne?

Ute – 10 barn (alla)

Ute – 8 barn

Inne – 2 barn

5.6 Analys av barnens svar

Som man kan se i undersökningen är praktisk bearbetning i form av undersökande och experimenterande något som är av stor vikt för att barn ska ta till sig fenomen och lära sig om dessa. Det blev tydligt i fråga fyra: Har du sett några djur när du varit ute? De som hade naturtomt på förskolan med bland annat stubbar och stenar, och som getts utrymme till att utforska detta, har en helt annan erfarenhet av olika djur. Kan det vara så att naturen är ett vanligt återkommande inslag i barnets vardag även på hemmaplan?

Barnen bekräftar sin verklighet genom fantasin. Detta kräver en fantasifull miljö. Båda förskolorna har på fråga ett, vad de tycker är roligt att göra, svarat med olika lekredskap, såsom gunga, cykla och så vidare. Till skillnad från Centrumförskolans barn har Skogsförskolans barn även berättat om aktiviteter där endast naturmaterial används.

När det gäller barns erfarenhet av växter, fråga fem, visste alla barn på Skogsförskolan vad en växt var. Kan detta bero på att naturen med dess växter, är ett naturligt inslag i deras hemmiljö? Visserligen finns det växter på Centrumförskolan, men det är ofta i en tillrättalagd miljö med rabatter och krukor. Barnen får eventuellt inte i så stor utsträckning utforska dessa. Kanske är miljön på Centrumförskolan planerad för att tillfredsställa vuxna.

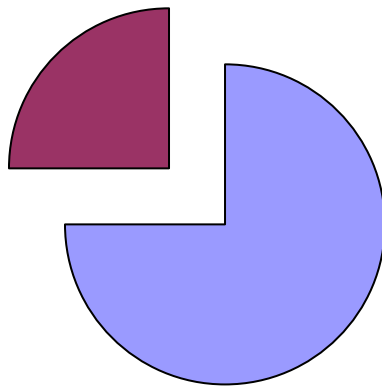
Precis som Ellneby (1999) anser så tycker barn om att vara ute i en utmanande miljö som samtidigt är trygg. Gärna i en kuperad miljö där det blir ett äventyr att ”jaga tjejerna”, leka plätt, samla pinnar och bygga kojor. Detta märks tydligt i vår undersökning. De flesta barn i vår undersökning har en längtan om att få vara ute mer. Kanske är det så att människor i grunden är anpassade till att leva i naturen. Det man inte får tillgodosett i sin vardag längtar man efter.

5.7 Hur mycket tid tillbringar barnen ute?

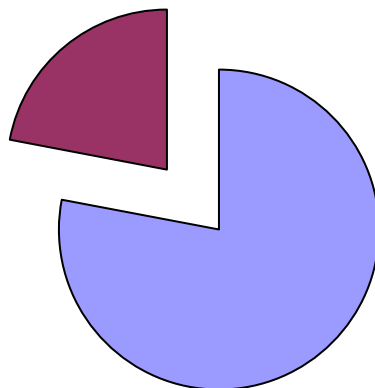
En viktig fråga att ställa är: Hur mycket tid är barnen ute under en dag?

Centrumförskolan är ute 10-11 och 13-14. Skogsförskolan är ute 10-11.15 och 15.30-16. De barn på Skogsförskolan som hämtas efter klockan 16 är ute längre. Alla tider är cirkatider. Ett barn som är på förskolan mellan 8 och 16 är ute i genomsnitt ... (se diagram).

Centrumförskolan: UTE 25% INNE 75%



Skogsförskolan: UTE 22% INNE 78%



I Läroplanen för förskolan, 1998, står det att...

Barnen skall kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö (Utbildningsdepartementet, 1998, s 11).

5.8 Intervju med pedagogerna

Svar från pedagogerna på Centrumförskolan	Svar från pedagogerna på Skogsförskolan
-------------------------------------------	-----------------------------------------

1. Vad innebär naturvetenskap för dig/er?

Att vara rädd om naturen, lära sig om djur och småkryp och lite allemansrätt. Att bara få vara i naturen och känna frid och ro. Se olika miljöer både skog, vatten och strand. Följa årstiderna.	Allt som vi har runt omkring oss. Det är matematik, biologi, fysik, de fysiska lagarna, i stort sett varenda grej. Träd och kottar och ån. Svampar, blommor, djuren på ängen och djuren i skogen.
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

2. Vad innebär utevistelse för dig/er?

Att man är ute i alla väder oavsett om det regnar eller stormar. Det finns kläder till alla typer av väder. Det finns olika sorters utevistelse, både styrd och icke styrd, antingen på gården eller i skogen i olika miljöer.	Frisk luft. Barn ska få experimentera och upptäcka. Klättra i träd, träna motoriken på det och balansen. Gå i lite terräng. Vi har det bra här, lite backigt och så. De har större ytor att röra sig på. Träffa andra ute, inte bara vår avdelning. Det blir lite andra konstellationer mellan ungarna ute. Och föräldrarna tycker det är viktigt att vi är ute, gärna två gånger om dån, det är minimum.
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

3. Ingår utevistelse i er planering?

Inte nerskrivet, det beror ju på alltså, inte den dagliga gå ut på gårdenvistelsen. Men skogentflykter och gå till parken och bort till ängen är till viss del planerat. Till viss del planerat och till viss del icke planerat. Vi åker buss till skogen tre gånger per termin. Vår önskan, om vi haft möjlighet, att vi skulle kunna åka en gång i veckan. Men vi har svårigheter att ta oss.	Viss del av utevistelsen. Vi går till skogen en dag i veckan. Annars har vi väl varit dåliga på att planera. Men vi tycker väl också att det är viktigt med den fria leken, där de lär sig att ta och ge på ett annat vis. Det kan man väl säga att det är planerat så till vida att man tillgodoser barnen med vissa behov. Vi har plockat ut filter till stora kojbyggen. Att man tittar på den sortens lek och tillgodoser det på det sättet. Ibland kan vi leka lekar men det är väl mer när vi går iväg. Och när det uppstår behov.
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Svar från pedagogerna på Centrumförskolan	Svar från pedagogerna på Skogsförskolan
-------------------------------------------	-----------------------------------------

4. Har ni kunnat utföra era planerade utevistelser?

Det har funkat fullt ut med bussen till skogen.	Det har väl hänt en och annan gång när det har vräkt ner och blåst. Då har vi tagit vår fika som vi har på onsdagar inne istället. Det är säkert inte tio gånger på fjorton år. Då tar vi den inomhus och låtsas att vi är i skogen istället.
-------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

5. Beskriv er närmiljö.

Tråkig. Hus, asfalt, själva gården är ju ganska fin men det skulle ha varit mer rum i den. Den är rätt fint omgärdad av buskar, men det är ju rätt fint bortåt motorvägen, men då har man ju motorvägsbullret.	Vår utemiljö är super. Vi har ju ån härnere, där man kan titta på alla småkryp. Vi har tagit hem grodyngel nån gång. Sen har vi ju ången med hästar och hästbajs, kobajs och mullvadshögar. Stora, gamla träd där vi har haft kalas. Äppelträd. Skogen rakt på knuten och havet en halvtimme härifrån. Ja, vi har ju allt. En härlig tomt, med backar och inget slätt. Och tomten utnyttjar barnen, de leker överallt i alla hörn.
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

6. Var befinner ni er vid utevistelsen?

Vi är på gården 90% och den tiden cyklar barnen mest.	För det mesta när vi går ut så är det ju gården. Sen går vi ut i skogen en gång i veckan. Storgruppen går till havet. Vi går också dit, men det är på våren när vi känt efter hur promenaden fungerar med barnen. Vi vill ju känna barnen innan vi drar iväg. Men det händer ju att vi går ner till ridhuset, det är inte så ofta men det händer. Barnen behöver vara mer inskolade så man vet så de inte springer ut i vägen, eller försvinner ut i skogen.
-------------------------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

7. Vad tycker barnen om att vara ute?

Barnen älskar att gå ut, de tycker det är roligt. De känner sig nog mer fria. Vintertid kan de vara lite motsträviga. Jag tror att det beror på att de tycker det är jobbigt att klä på sig alla ytterkläder.	Barnen är gärna ute. Ute kan de leka andra lekar än inne. De kan leka lite mer de här vilda lekarna.
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------

Svar från pedagogerna på Centrumförskolan	Svar från pedagogerna på Skogsförskolan
-------------------------------------------	-----------------------------------------

8. Vad gör ni när ni är ute?

Här ute på gården är det ju mycket cykla, gräva och klättra i då anordnad miljö så att säga.	Cyklar och bygger kojor, och en hel del leker nere i skogen, roll-lekar och kojlekar och så. Det är mycket roll-lekar. Och i borgen, och taxicykeln kör de runt med och hjälper varandra där.
----------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

9. Är det något ni upplever som kan försvåra utevistelsen?

Brist på personal så vi inte kan ge oss iväg, tyvärr. Oregelbundna tider på barnen. Att det aldrig finns några pengar. Att man aldrig kan ha stående buss. Här finns inte dom möjligheterna att uppleva skog utan det är gräsmatta man går till.	Det är ju när barnen inskolas eller är nyinskolade, att de kan springa iväg. Att vi är för få personal för att gå härifrån. Det är ju rätt snabbt man kan försvinna i skogen om man har många barn, så man får vara säker på att de har förstått vilka regler som finns. Om det inte är storm och vi är rädda att träden ska ramla. Och på vintern kan det vara väldigt halt, så då har vi fått stanna inne. Det blir glashalt.
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

10. Hur utnyttjar ni naturen i samband med barns lärande?

Alltså de, ja, det är någonting som jag inte har så mycket erfarenhet av. De lär sig att man inte ska bryta grenar och kvistar och sånt på buskar när dom är ute. Annars använder vi oss mycket lite av naturen vid skapande och sånt. Vi plockar in lite löv kanske och kastanjer på hösten. När man är i skogen och hittar fina grejer så vill barnen ta hem dem till sig. Det är inte ofta vi tar hit saker från skogen och gör något med det här. Vi ser inte naturen som ett lärande. Vi har till exempel inte ett träd som vi följer årstiderna, men vi kunde ju ha utnyttjat naturen mer. För man kan plocka in både matte och svenska, men vi gör inte det. Det är ju mycket det här att man inte har möjlighet att ge sig iväg och få det att funka med alla tider och mat. Så det enklaste är att bara precis gå ut på gården. Då är det liksom cykla och gräva som gäller. Då är det inte naturen direkt.	Det blir väl mest onsdagar då. De bygger kojor och vi tittar på myror, myrstackar och de vänder på stenar och tittar på gråsuggor och allt vad som finns därute. Plus att de får röra sig och träna balans och så. Det är backigt och bra terräng här. Det är en svår väg. De halkar och glider, med rötter och allt möjligt. Vi har haft spår i skogen och hinderbana. Vi joggar runt i backarna, med lite jympa emellan, och legat på rygg och tittat upp på molnen och träden. Tittat i brunnarna och se vad som händer där. Vi har mycket som vi kan utnyttja.
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Svar från pedagogerna på Centrumförskolan	Svar från pedagogerna på Skogsförskolan
-------------------------------------------	-----------------------------------------

11. Är det något ni vill tillägga?

Jag kan känna kanske lite att bara för att man inte har skogen andra sidan staketet så blir man lite blockerad och ser inte möjligheterna man har. När man sitter så här och pratar om det kan jag känna lite så här.	Vi har ju en helt underbar natur runt omkring oss. Vi kan göra precis vad som helst. Vi har allt på nära håll. Men det är klart, vi utnyttjar det ju inte så bra som vi skulle. Sen hör vi att barnen som bor här, de går ju mycket i skogen. De kan sin miljö ganska bra.
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

5.9 Analys av svaren från pedagogerna på Centrumförskolan

På Centrumförskolan innebär utevistelse att man är ute i alla väder. Är detta något som efterföljs, att man verkligen är ute även om det ösregnar, eller är det bara en vision från pedagogernas sida? Som svar på fråga 10: Hur utnyttjar ni naturen i samband med barns lärande? Svarar en av pedagogerna...

- *Alltså de, ja, det är någonting som jag inte har så mycket erfarenhet av. "...” men vi ser inte naturen som ett lärande.*

Här syns en brist på engagemang. Vad beror denna attityd på? Kan det vara en brist i utbildningen, det vill säga att de saknar egna positiva erfarenheter i och om naturen eller är det en organisationsfråga såsom personalbrist eller rutiner som inte får brytas, till exempel matsituationer, planeringar och så vidare.

Hur ser pedagogerna på sin närmiljö?

- *Tråkig, hus, asfalt, själva gården är ganska fin men det skulle ha varit fler rum i den. Den är ju fint omgärdad av buskar.*
- *Här finns inte dom möjligheterna att uppleva skog utan det är gräsmatta man går till.*

Att gården ser ut så som pedagogerna beskriver det, bekräftas av att barnen för det mesta cyklar den tiden de är på gården. Kanske man borde göra något åt det, utgå ifrån barnen och se det som en utmaning. Pedagogerna säger att barnen älskar att vara ute där de känner sig

mer fria. Ute kan man bara vara. Möjligheterna att utforska naturens fenomen finns både enskilt och i grupp. Att pedagogerna inte ser detta som ett lärande är egendomligt med tanke på förskolans uppdrag. Under intervjuens gång blir pedagogerna mer medvetna om sitt förhållningssätt genom att reflektera över hur de skulle kunna utnyttja naturen. *Vi skulle kunnat ha utnyttjat naturen mer för man kan plocka in både matte och svenska men det gör inte vi.* Var lägger man tyngdpunkten som pedagog i barns lärande? Är det i de traditionella ämnena eller kan det även vara att känna empati med en skalbagge.

5.10 Analys av svaren från pedagogerna på Skogsförskolan

Utevistelse på Skogsförskolan innebär att barnen ska få experimentera och upptäcka. Pedagogerna har sett barnens behov och tillgodosett dessa med bland annat stora filtar till kojbyggen. Pedagogerna upplever att de har den optimala närmiljön.

- *Skogen rakt på knuten och havet en halvtimme härifrån.*
- *Stora gamla träd där vi haft kalas.*
- *En härlig tomt med backar och inget slätt. Och tomten utnyttjar barnen, de leker överallt i alla hörn.*

På fråga två: Vad innebär utevistelse för dig/er? svarar en pedagog att föräldrarna tycker att det är viktigt att barnen är ute minst två gånger per dag, det är minimum. Lever förskolan upp till föräldrarnas önskemål, när inga barn är ute mellan 11.15 och 15.30? Med tanke på att de har en variationsrik gård, där möjligheterna är inbäddade i miljön, är detta något att reflektera över.

Pedagogerna här ser inte lärandet i traditionella ämnesområden såsom matte och svenska. Här är det det motoriska, att röra på sig och träna balansen som är viktigt, samt upplevelser i form av att titta på myrstackar, gråsuggor och allt som finns därute.

Det som har försvårat bland annat skogspromenaderna på Skogsförskolan en del av terminen är nyinskolade barn som kan springa iväg, eftersom de inte förstår vilka regler som gäller. Det är också för lite personal för att gå iväg. Pedagogerna menar att de flesta barnen är väl förtrodda med skogen runt förskolan. Kan det vara en fara att som barn känna sin närmiljö för väl, så att man blir obetänksam och går sin egen väg?

6 Diskussion

Här nedan kommer vi att redovisa en allmän diskussion, en kritisk granskning och en slutsats.

6.1 Allmän diskussion

Har man ingen positiv erfarenhet av naturen så är det inte konstigt att det skapas ett slags främlingsskap inför den. Får man inga sinnliga upplevelser i samband med naturen vet man inte heller vad man ska längta till eller söka upp som vuxen (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Vi ville med detta arbete bland annat ta reda på vilken betydelse utemiljön och närmiljön samt pedagogerna har för barns tankar om naturen. För att få svar på detta valde vi intervju som metod. Men, vad är det då vi har sett i de olika intervjuerna? För att kunna stödja förskolebarn i deras lärande behöver pedagoger försöka förstå hur barn tänker. Man måste alltså förmå barnen att uttrycka sina erfarenheter. Detta var även viktigt för oss, för att se om det fanns eventuella mönster i de olika svaren.

I barnens svar från intervjuerna fick vi många tankar och aha-upplevelser. På fråga fem, Har du sett några växter när du varit ute? svarade ett barn: ”- *Frö som blir en blomma det kan också bli potatis eller grönsaker* ”. Här ser man tydligt att barnet fokuserar på processen som blir minst lika viktigt som målet. Barnet tänker i, för honom, kronologisk ordning, frö blomma och potatis. Det vill säga en praktisk visdom som inte är grundad på eviga sanningar (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Ännu ett exempel på denna hypotes är när ett barn svarar: - *Jag har hittat en larv, inte nu men en gång. Den var grön och röd. Jag la blad på den så att det blev en fjäril.*

I *Lpfö 98* står det att barnen ska kunna växla mellan olika utmanande aktiviteter såväl inomhus som utomhus. Pedagogerna på Centumförskolan svarade att barnen var på gården 90 % av utevistelsen och den tiden cyklade barnen. Ellneby (1999) anser att om vi inte ger barnen naturupplevelser kan de reagera med stress. Detta tycker vi att cyklingen tyder på, när barnen enbart cyklar runt, runt, vilket ger ett stressat intryck. Vidare säger hon att miljön ska vara variationsrik och tillgodose barnens olika behov, vilket vi har sett på Skogsförskolan. Cyklingen var där inte så utbredd. Vi har blivit medvetna om hur viktigt det är att tillsammans med barnen försöka hitta och ta tillvara det som finns i vår närhet.

De flesta barn har svarat att de helst vill vara ute om de fick välja, vilket också personalen var medveten om. Men i båda fallen har pedagogerna mer makt och bestämmer var barnen ska vistas, inne eller ute. Ett av våra uppdrag är att utgå ifrån barnen och då borde makten fördelas så att även barnen fick något att säga till om. Som pedagog måste man kunna se möjligheter och vara lite flexibel, istället för problem där traditioner alltid måste följas. För att kunna leva upp till målen i *Lpfö 98* anser vi att det är viktigt med en organisation som håller läroplanen vid liv och tillsammans med sin personal hela tiden utgår ifrån de didaktiska frågorna, vad, hur, varför (Sträng & Dimenäs, 2000), men likaså var och när (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Detta gäller hela organisationen, också städ och kök. Alla på förskolan måste sträva mot samma håll, att sätta barnet i centrum. Även om man får ändra på rutiner ibland.

Men, varför cyklar då barnen på Centrumförskolan i stort sett hela tiden ute? Är det så att förskolegården hämmar barnens upptäckarglädje och dödar lusten att utveckla nya lekar, precis som Grahn befarade i sin undersökning (1997)? Finns det förresten någonting att upptäcka? Vi har i vår undersökning sett att inte alla förskolor kan tillgodose barnen med naturupplevelser fullt ut. Drougge (1997) menar att det är lättare att använda närmiljön som en tredje pedagog om man har naturen i nära anslutning till förskolan. Centrumförskolan har en önskan om att kunna ta sig till skogen en gång i veckan, lika ofta som Skogsförskolan kan vistas där. För att vi ska kunna skapa utmaningar i naturen måste vi ha kunskap och intresse, men också förutsättningar. Att då, som Dahlgren & Szczepanski (1997) menar, bidra med ekonomiskt stöd, det vill säga tillgång till buss, till de förskolor som behöver hjälp med att komma ut i naturen är en fråga för ledningen. Många förskolor behöver också stöd till att göra gården mer variationsrik med många naturinslag. Att finna vägar att bekanta sig med naturen är en viktig del i vårt pedagogiska arbete med barn. Ett av de prioriterade målen i den skånska kommun där undersökningen ägde rum är att förskolan på lång sikt ska arbeta för ett ekologiskt hållbart samhälle. Vi har reflekterat över att alla förskolor i kommunen inte lever upp till detta mål, eftersom det är för långa intervaller mellan naturupplevelsena.

När barnen är ute i sin närmiljö kommer upplevelser och kunskaper att vara både gemensamma och personliga. När vi har tittat närmare på de olika barngrupperna har vi blivit uppmärksamma på hur barn lär. Detta sker både enskilt och i grupp. Som till exempel Kalle, som var i färd med att konstruera en djurfälla i sandlådan. Han grävde en grop och la med stor försiktighet grenar över som ett galler. Han ville i denna stund inte att någon skulle vara i närheten. Han ville ensam prova på och konstruera. När detta var klart kunde han dela med

sig av sina erfarenheter. Med detta vill vi säga att det är lika viktigt att utmana barnen enskilt som i grupp. Denna händelse kan kopplas till Piaget (Sträng Haraldsson & Persson, 2003). Han menar att barnet i grunden är egocentrisk och uppfattar händelser och objekt utifrån sitt eget perspektiv. Kalle visar tydligt att han vill vara själv, han vill inte bli störd eller ta del av andras tankar om sin konstruktion. Vidare menar Piaget att barn drivs att testa sina egna uppfattningar för att sedan få någon annans återkoppling. Vygotsky däremot menar att när barn kommunicerar och samtalar med varandra introduceras de i nya tankemönster. I vår undersökning har vi sett att barn pendlar mellan olika teorier. Som Kalle, i ena stunden vill han sitta ensam och konstruera, för att i nästa stund visa upp och ta del av andras respons på sin konstruktion. Lärande utveckling sker, och kommer alltid att ske på olika villkor (Säljö, 2003). Som pedagog måste man se en möjlighet till ett lärande i alla situationer. Enligt Vygotsky kan pedagoger aldrig fransäga sig ansvaret att inspirera och utmana barnen i dess individuella lärande och utvecklingsprocess (Maltén, 1995). Detta är något vi håller med om.

Barns tankar om naturen baseras på deras tidigare erfarenheter från sin vardag. Detta framkom tydligt i vissa av barnens svar på frågan om de visste vad en växt var. ”- *Har planterat hemma som har växt, morötter, sallad till Simba, min kanin.*” Enda sättet att se om eller hur barn har skapat en förståelse är att iaktta och prata med dem, att få dem att uttrycka sig i handling och tanke. Barnen måste bli stimulerade i sin kreativa utveckling. De måste få vistas i en miljö där tillit till den egna förmågan tas på allvar. Barnens tankar blev också tydliga för oss vid memoryspelet då ett barn svarar utifrån höstträdet: - *När löven kommer ner kommer snön.* Ett annat barn kommenterar vårträdet med att säga: -*Då kan man springa bar.*

Om vi jämför vår undersökning med Grahns undersökning (1997) ser vi stora likheter. Detta trots att han har tittat närmare på en ”I Ur och Skur”-förskola som inriktar sig på utomhuspedagogik och en ”vanlig” förskola, och vi har inriktat oss på två ”vanliga” förskolor. Ingen av förskolorna i vår undersökning bedriver medveten utomhuspedagogik. Det som skiljer dem åt är utemiljön och närmiljön. Precis som Grahn (1997) har sett i sin undersökning, har vi upptäckt att på Centrumförskolan plockas möjligheterna fram ur ett förråd – på Skogsförskolan finns däremot möjligheterna inbäddade i miljön. Vidare menar han att en förskola med naturmark stimulerar barns fantasi, samtidigt som den erbjuder en dynamik som är svår att åstadkomma i en planerad miljö. Vi anser att både gården och närmiljön är viktig. Mönster som vi har sett på Centrumförskolan är att har man en ”torftig” gård, är sannolikheten stor att man även har en ”torftig” närmiljö, det vill säga att förskolan

ligger i en planerad stadskärna. Detta kan i sin tur leda till pedagogernas attityd, vilket vi tror är fallet efter det vi har sett i undersökningen: ” – *Jag kan känna att bara för att man inte har skogen i närheten så blir man blockerad och ser inte möjligheterna*”.

På Skogsförskolan tyckte pedagogerna att det var viktigt att barnen under den tiden de var inne skulle skolförberedas, oftast på samlingen stillasittande i en ring. Vad är det som säger att barnen blir bättre skolförberedda av detta? Vi tror att många barn har lättare att infinna sig i skolans värld om de får vistas ute i naturen så mycket som möjligt. Det är gynnsamt både intellektuellt och motoriskt. Dahlgren och Szczepanski (1997) menar att samlingen lika gärna skulle kunna praktiseras utomhus, eftersom det finns olika vägar till kunskapandet. Vår vision är att även skolan flyttar ut mer av sin verksamhet.

6.2 Kritisk granskning

På frågan om vad barnen tyckte var roligt att göra ute, svarade flera barn att de lekte. Det var inget svar som tillfredsställde oss som intervjuare utan vi ställde ytterligare frågor för att få mer uttömmande svar. När vi nu kommer tillbaka till denna fråga har vi insett att leken innehåller så mycket för barnen att de har svårt att sätta ord på handlingen. Kan det vara därför barnen på följdfrågan svarade med lekmaterial såsom gunga, cykla och så vidare? För att få en mer rättvis bild skulle vi ha använt oss av digitalkamera för att senare reflektera över bilderna tillsammans med barnet. Då hade vi kommit närmare sanningen.

6.3 Slutsats

Vårt syfte var att studera vilken betydelse pedagogerna samt förskolans utemiljö och närmiljö har för barns tankar om naturen. För oss är frågor som rör den omgivande naturen av stor betydelse. Den tiden som vi läst, skrivit, tolkat och funderat på ämnet utomhuspedagogik har många intressanta frågeställningar dykt upp. Efter att ha studerat litteratur och gjort en fallstudie har vi också fått en större insikt om hur viktigt det är att utgå ifrån de didaktiska frågorna vad, hur, varför, men även när och var, både vid planering och vid utvärdering. Detta för att nå målen i *Lpfö 98*.

Med detta arbete hoppas vi att pedagogerna ska bli mer lyhörda och flexibla för barnens önskemål: att få vistas mer ute. Detta har gett oss en ny frågeställning. Hur stort inflytande har barn i förskolan och kan de påverka sin dag?

Pedagogerna på Centrumförskolan och Skogsförskolan är överens om att närmiljön borde användas på ett bättre sätt.

- *Vi kunde ju ha utnyttjat naturen mer.*
- *Vi har mycket som vi kan utnyttja men det är klart, vi utnyttjar det ju inte så bra.*

Är det någon skillnad på hur barn tänker, inomhus och utomhus? Vi tycker oss ha märkt en sådan skillnad, för barnen påverkas av den miljö de för stunden vistas i. Det förefaller därför naturligt för oss att i framtiden undersöka hur barn kommunicerar naturfenomen i naturen. Samarbete är också ett kretslopp som sprider nya kunskaper och erfarenheter. Allt går runt, runt. Genom att dagens barn får ta del av naturfrågor i förskolan kommer morgondagens barn förhoppningsvis att få ett positivt och vårdande förhållningssätt till naturen.

Hur utvecklas barn som individer genom att lära ute? Vi skulle vilja fördjupa oss mer i utomhuspedagogikens möjligheter både för pedagoger och för barn.

7 Sammanfattning

Vi har valt att i vårt examensarbete fördjupa oss i utomhuspedagogik i förskolan. I litteraturgenomgången finns en sammanfattning av vårt styrdokument, Läroplanen för förskolan, *Lpfö 98*. Enligt denna ska barnen kunna växla mellan olika uteaktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö. Förskolans roll är att uppmärksamma barn på naturens samspel och genom det väcka förundran och nyfikenhet. Vi har också tittat närmare på lärandeperspektiv och pedagogiskt perspektiv på utomhusmiljöer. Utomhuspedagogik handlar om att vistas i en trygg och äkta naturmiljö. Utforskande och experimenterande verksamhet är viktiga grundstenar, och pedagogens roll blir att tillsammans med barnen utforska naturen samtidigt som barnen ges möjlighet att iaktta och reflektera.

Vi har utgått ifrån två utvecklingspsykologiska teorier, Piaget och Vygotsky, och såg att det är svårt att utesluta någon. Piagets konstruktivistiska synsätt och Vygotskys sociokulturella ligger ibland nära varandra. Barn pendlar mellan olika teorier. De kan i ena stunden välja att experimentera ensamma, för att i nästa stund vilja experimentera vidare tillsammans med andra.

Tidigare forskning på utevistelse visar att barn blir mindre stressade av att vistas i naturmiljö jämfört med vistelse i planerade utemiljöer. Vidare menar forskningen att barn utvecklas bättre motoriskt och deras fantasi stimuleras om de får vistas i en varierande miljö med naturmark och många naturrum.

Att utemiljön ser olika ut på olika förskolor är något vi är medvetna om, men frågan är hur detta påverkar barnen. Vi ville ta reda på vilken betydelse pedagogen samt förskolans utemiljö och närmiljö har för barns tankar om naturen. Den skånska kommun där vi gjort vår undersökning har som ett av de prioriterade målen att utveckla miljötänkande hos barn och i praktisk handling agera miljömedvetet. Lever kommunen upp till det?

För att få svar på våra frågeställningar har vi i den empiriska delen intervjuat och observerat barn, tre-fem år, från två förskolor. Vi har också intervjuat pedagoger för att få deras syn på utevistelse. Förskolorna har helt olika utemiljöer. Skogsförskolan har en naturtomt som ligger nära skog och hav. Centrumförskolan har en tillrättalagd utemiljö med få naturinslag och långt till skog och hav. Till barnen ställde vi några frågor som handlade om vad de gör när de

är ute på förskolan, var de helst vill vistas, inne eller ute, samt om de sett några växter och djur på gården. De flesta barn har i vår undersökning svarat att de helst leker ute om de fick välja, vilket också pedagogerna var medvetna om. Det är oftast den vuxna som bestämmer var barnen ska vistas, inne eller ute. Ett av våra uppdrag är att försöka förstå barns perspektiv och då utgå ifrån de didaktiska frågorna vad, hur och varför (Sträng & Dimenäs, 2000), men även var och när (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Om pedagogerna utgått ifrån dessa hade barnens önskan tagits på allvar och de hade fått vistas ute mer.

I undersökningen blir det också tydligt hur olika faktorer spelar in när det gäller hur barn lär. Det är bland annat genom leken som barn lär. Barn som tidigt får uppleva naturen har många möjligheter att utveckla sin lek eftersom barnet bekräftar sin verklighet genom fantasin. Vi uppfattade att barnen på Centrumförskolan, som har en torftig utemiljö, verkade mer stressade än barnen som vistas på Skogsförskolan i en variationsrik utemiljö. Centrumförskolans barn kunde inte leka och hitta möjligheter på samma sätt som Skogsförskolans barn, utan de skapade skarpare band till lös lekutrustning, i detta fall cyklar. Vi tycker inte att Centrumförskolan med sin anordnade miljö kan tillgodose barnen med naturupplevelser fullt ut, eftersom de inte heller har naturen i nära anslutning till förskolan. De har en önskan om att kunna ta sig till skogen en gång i veckan. Lika ofta som Skogsförskolan vistas där. För att förskolan ska kunna skapa utmaningar i naturen måste pedagogerna ha kunskap och intresse, men också förutsättningar. Skolledningen, det vill säga kommunen, borde bidra med ekonomiskt stöd till att skapa en variationsrik förskolegård, men även bidrag till busstransporter. Detta för att Centrumförskolan skall komma ut kontinuerligt i naturen. Att finna vägar att bekanta sig med naturen är en viktig del i det pedagogiska arbetet med barn.

I undersökningen blir det tydligt hur olika faktorer spelar in när det gäller hur barn tänker om naturen. Resultat som vi kommit fram till är att...

- barns tidigare erfarenheter
- pedagogens förhållningssätt
- en varierande och utmanande förskolegård
- förskolans närmiljö

...har stor betydelse för barns tankar om naturen.

Genom att dagens barn får ta del av naturfrågor i förskolan kommer morgondagens barn förhoppningsvis att få ett positivt och vårdande förhållningssätt till naturen.

8 Källförteckning

- Barsotti, A. (2001). *D - SOM ROBIN HOODS PILBÅGE*. Stockholm: HLS Förlag.
- Brügge, B., Glantz, M., Sandell, K. (1999). *Friluftslivets pedagogik – För kunskap, känsla och livskvalitet*. Stockholm: Liber AB.
- Dahlgren, L O. & Szczepanski, A. (1997). *UTOMHUSPEDAGOGIK Boklig bildning och sinnlig erfarenhet*. Åtvidaberg: Åtvidabergs Bok och Tryck AB.
- Doverborg, E. & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Att förstå barns tankar*. Stockholm: Liber AB.
- Drougge, S. (1997). *Miljömedvetande genom lek och äventyr – en beskrivning av I Ur och Skurs metoder*. Tullinge: Tullinge Grafiska AB.
- Egidius, H. (2002). *Pedagogik för 2000-talet*. Falun: Natur och Kultur.
- Ellneby, Y. (1999). *Om barn och stress*. Falköping: Natur och Kultur.
- Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P. & Ekman, A. (1997). *"Ute på dagis". Hur använder barn daghemsgården? Utformning av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmågan*. Alnarp: Movium förlag.
- Helldén, G. (1994). *Barns tankar om ekologiska processer*. Stockholm: Liber AB.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2003). *FÖRSKOLAN – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, S. & Rosén, I-L. (1992). *Släpp tankarna loss*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundegård, I., Wickman, P-O., Wohlin, A. (2004). *Utomhusdidaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Maltén, A. (1995). *Lärarkompetens*. Lund: Studentlitteratur.
- Marton, F. & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet - i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber AB.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (1999). *Lärandets grogrund – perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. Lund: Studentlitteratur.
- Sträng Haraldsson, M. & Dimenäs, J. (2000). *Det lärande mötet – ett bidrag till reflekterande utvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Sträng Haraldsson, M. & Persson, S. (2003). *Små barns stigar i omvärlden*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2003). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan. Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.

Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Barns samlärande – en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber.

Vygotsky, L. S. (2000). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Didalos AB.

BILAGA

Frågor till barnen:

1. Vad tycker du är roligt att göra här på förskolan?
2. Vem brukar du leka med?
3. Vad brukar ni göra?
4. Har du sett några djur när du varit ute?
5. Har du sett några växter när du varit ute?
6. Var vill du helst leka, ute eller inne?

Frågor till pedagogerna:

1. Vad innebär naturvetenskap för dig?
2. Vad innebär utevistelse för dig?
3. Ingår utevistelse i er planering?
4. Har ni kunnat utföra era planerade utevistelser?
5. Beskriv er närmiljö.
6. Var befinner ni er vid utevistelsen?
7. Vad tycker barnen om att vara ute?
8. Vad gör ni när ni är ute?
9. Är det något ni upplever som kan försvåra utevistelsen?
10. Hur utnyttjar ni naturen i samband med barns lärande?
11. Är det något ni vill tillägga?